

КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА

КОМАРОВА
Тетяна В'ячеславівна

УДК 341.645

ЮРИСДИКЦІЯ СУДУ ЄВРОПЕЙСЬКИХ СПІВТОВАРИСТВ

Спеціальність 12.00.11 – міжнародне право

А В Т О Р Е Ф Е Р А Т

**дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата юридичних наук**

Київ – 2009

Дисертація є рукописом.

Робота виконана на кафедрі міжнародного права та державного права зарубіжних країн Національної юридичної академії України імені Ярослава Мудрого, Міністерство освіти і науки України.

Науковий керівник –

доктор юридичних наук, професор, член-кореспондент АПрН України, **Буроменський Михайло Всеволодович**, Національна юридична академія України імені Ярослава Мудрого, завідувач кафедри міжнародного права та державного права зарубіжних країн.

Офіційні опоненти:

доктор юридичних наук, професор **Микієвич Михайло Миколайович**, Львівський національний університет ім. Івана Франка (м. Львів), завідувач кафедри європейського права;

кандидат юридичних наук **Федорова Алла Леонідівна**, Інститут міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка (м. Київ), доцент кафедри порівняльного і європейського права.

Захист відбудеться 18 травня 2009 р. о 12 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 26.001.10 в Інституті міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка (04119, м. Київ, вул. Мельникова, 36/1).

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Київського національного університету імені Тараса Шевченка (01017, м. Київ, вул. Володимирська, 58, к. 10).

Автореферат розіслано 8 квітня 2009 р.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради

М.М.Гнатовський

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми дисертаційного дослідження. Європейський Союз становить собою унікальне міжнародне утворення, яке об'єднало спільною загальноєвропейською ідеєю 27 держав Європи. Він привертає до себе увагу не тільки масштабною, а й тим, що набув унікальну інституційно-правову природу, створивши свою власну правову систему, що виступає складовою частиною правових систем держав-членів. Вагомий внесок у створення й розвиток цієї правової системи *sui generis* зробив Суд Європейських співтовариств (далі – Суд ЄС). На нього покладено завдання забезпечувати дотримання права при тлумаченні й застосуванні установчих договорів. Це означає, що Суд ЄС своїми рішеннями забезпечував і продовжує забезпечувати прогресивний розвиток права Європейського Союзу, його принципів та єдність.

Сучасна Україна прагне набути членство в Європейському Союзі. Вироблення успішної стратегії по входженню України в його правове поле багато в чому залежить від досконалого вивчення діючої правової системи Союзу та практики застосування його права, чим безпосередньо й опікується Суд ЄС. Із цієї точки зору є вельми важливим дослідження юрисдикції останнього та сфери його юрисдикційних повноважень.

У зв'язку з постійними реформами Європейського Союзу й установчих договорів, з урахуванням поетапного розширення його членського складу актуальним є дослідження генезису юрисдикції Суду ЄС, її природи, видів і перерозподілу між національними судовими установами держав – членів Союзу і безпосередньо Судом ЄС, розподілу юрисдикції на наднаціональному рівні між судовими ланками Європейського Союзу тощо.

Актуальність дисертаційного дослідження зумовлена також необхідністю вирішення теоретичних і практичних проблем, що виникають при використанні механізмів судового захисту в Суді ЄС і механізмів його взаємодії з національними судовими установами держав – членів Союзу в судовій сфері, практики Суду ЄС та її впливу на інтеграційний правопорядок і національні правові системи.

Аналіз спеціальної правової літератури підтверджує, що проблеми юрисдикції Суду ЄС явно недооцінені не лише науковцями України й пострадянських держав, а й інших країн Європи. Питання ці розглядались лише фрагментарно, в контексті тих чи інших проблем права ЄС.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертацію виконано відповідно до плану науково-дослідних робіт Національної юридичної академії України імені Ярослава Мудрого згідно із цільовою комплексною програмою „Проблеми історії, теорії та практики державного права зарубіжних країн і міжнародного права” (державна реєстрація № 0106u002284).

Мета й завдання дослідження. Основною метою дисертаційного дослідження є комплексна

розробка проблем юрисдикції Суду ЄС, визначення її меж і характеру, що необхідно для виявлення подальших напрямків розвитку судової й інституційної систем Європейського Союзу.

З урахуванням цього дисертанткою були поставлені для вирішення наступні конкретні завдання:

- здійснити дослідження природи й генезису юрисдикції Суду ЄС, виявити існуючий її обсяг у зв'язку з реформами Європейських співтовариств та ЄС;
- провести класифікацію юрисдикції Суду ЄС, яка відбиває роль Суду в становленні механізмів судового захисту;
- проаналізувати основні теоретичні та практичні аспекти процедур реалізації юрисдикції Суду ЄС;
- з'ясувати сутність і характер рішень Суду ЄС з точки зору доктринального і практичного підходів та впливу рішень Суду ЄС на інститути і право ЄС;
- дослідити механізми інституційних балансів і захисту прав фізичних та юридичних осіб, які розробив Суд ЄС;
- виявити і зробити аналіз механізмів кооперації Суду ЄС з національними судовими установами держав – членів ЄС, метою якої є встановлення й розвиток інтеграційного правопорядку.

Об'єктом дослідження виступають відносини, пов'язані з діяльністю Суду ЄС як елемента інституційної системи ЄС, головним завданням якого є забезпечення дотримання права при тлумаченні й застосуванні установчих договорів.

Предметом дисертаційного дослідження є юрисдикція Суду ЄС як система специфічних повноважень, що характеризують компетенцію Суду в різних аспектах: сфери відання судової влади, предмета судового розгляду й предмета судової діяльності, інстанційної побудови судової системи ЄС, процесуальних форм реалізації.

Методи дослідження. Дисертанткою використано весь комплекс методів дослідження – як загальнонаукових (аналіз, синтез, теоретичне моделювання, прогнозування, аналогія, екстраполяція тощо), так і спеціальних юридичних (порівняльно-правий, метод тлумачення, логіко-правовий та ін.).

Історичний метод використовувався при дослідженні положення Суду ЄС серед інших інститутів Союзу, становлення його статусу, а також при вивченні генезису юрисдикції Суду.

Діалектичний метод дозволив всебічно дослідити проблеми розвитку юрисдикції Суду ЄС і дійти висновку, що вони пов'язані з такими більш загальними питаннями, як захист прав людини та основоположних свобод, стандарти справедливого судочинства. Це дозволило визначити багатогранність поняття і змісту судової юрисдикції.

Метод класифікації застосовано при визначенні видів і форм юрисдикції при поділі їх на

певні групи.

Оперування *методом аналогії* допомогло вивчити юрисдикцію Суду ЄС в рамках не тільки Європейського Співтовариства та Європейського Союзу, а й в рамках Європейського Співтовариства з атомної енергії, оскільки в межах цих двох співтовариств юрисдикція Суду ЄС є майже аналогічною.

Метод прогнозування став у нагоді при опрацюванні висновків про подальший розвиток судової системи ЄС і розширення юрисдикції Суду ЄС.

Герменевтичний і нормативно-аналітичний методи використано для з'ясування змісту як установчих договорів Європейських співтовариств і Союзу, які є джерелами юрисдикції Суду ЄС, так і рішень Суду ЄС та висновків Генеральних адвокатів.

За допомогою *методу порівняльно-правового аналізу* досліджено юрисдикцію Суду ЄС в рамках існуючих 3-х опор Союзу, механізми захисту прав різних категорій позивачів перед Судом, а також порівнювались положення національних правових систем і права ЄС.

Теоретичну базу дисертаційної роботи склали праці українських учених у галузі європейського й міжнародного права, зокрема, О. Андрійчука, М.В. Буроменського, І.А. Грицяка, А.І. Дмитрієва, М.М. Микієвича, О.М. Москаленка, В.І. Муравйова, О.Я. Трагнюк, Р.Б. Хорольського, С.В. Шевчука та ін., а також зарубіжних науковців: М.М. Бірюкова, С.В. Глотовой, А.Я. Капустіна, С.Ю. Кашкіна, М.В. Кривої, В.П. Малахова, М.М. Марченка, Д.С. Тихоновецького, Б.Н. Топорніна, Л.М. Ентіна, М.Л. Ентіна, Н.Т. Ебралідзе; К. Альтер, Е. Арнула, Г. де Бурки, Д. Ваета, С. Везеріла, Дж. Вейлера, Л. Вудза, А. Дашвуда, Р. Дехауса, Ф. Джейкобса, П. Крейга, Н.Д. Лейсока, К. Ленаертса, Дж. Стейнера, Т. Хартлі, Дж. Шо та ін.

Як емпірична база дослідження використані рішення Суду ЄС, Суду першої інстанції, Трибуналу з питань цивільної служби ЄС та окремі рішення національних судових установ держав – членів ЄС.

Наукова новизна одержаних результатів. Наукова новизна дисертаційного дослідження виражається в тому, що вперше у вітчизняній правовій літературі проведено комплексний аналіз юрисдикції Суду ЄС на підставі практики Суду, наведено її класифікацію й виявлено вплив діяльності останнього на інтеграційний правопорядок.

Наукова праця є науковим дослідженням, у якому *вперше*:

- юрисдикція Суду ЄС, як самостійний предмет наукового дослідження, інтерпретується з точки зору єдності її сутнісних і процесуальних компонентів – власне компетенційних повноважень Суду ЄС і процесуальних форм їх реалізації. Такий підхід відбиває концептуальні підстави та єдність роботи в цілому;

- з урахуванням започаткованого методологічного підходу доводиться, що юрисдикція має комплексний характер і визначає судову компетенцію в різних вимірах: сфери функціонування

судової влади, предмета судового розгляду, інстанційної побудови судової системи, а також наявності належних процесуальних форм її реалізації, дотримання яких має конститутивне значення в механізмі реалізації юрисдикції (такими процесуальними формами виступають судові провадження та судові рішення);

– обґрунтовується значення юрисдикції Суду ЄС з точки зору впливу на правову систему, правопорядок, інституційний баланс (інституційну рівновагу) в ЄС, що в цілому відбиває суттєвий чинник європейської інтеграції – *acquis communautaire*;

– виокремлюється такий аспект правової системи ЄС, як стандарт судового захисту, що охоплює не лише модальні ознаки самої правової системи, а й стан правореалізації шляхом здійснення юрисдикційних повноважень Суду ЄС. Це дало можливість зробити доктринальну оцінку причин наявності в правовому полі ЄС такого явища, як правова фрагментація між опорами ЄС і простежити діяльність Суду ЄС, спрямовану на зменшення наслідків цієї фрагментації для приватних осіб;

– на підставі аналізу первинного обсягу юрисдикції Суду підкреслюється, що вона була новаторською порівняно з юрисдикцією інших існуючих на той час міжнародних судових установ, а подальша її модернізація визначила постійний розвиток ЄС і статусу самого Суду;

– розглянуто феномен європейської інтеграції у площині кооперації Суду ЄС та національних судів. Наголошується, що інституційно національні суди не є елементом судової системи ЄС; функціонально вони забезпечують безпосереднє застосування права ЄС, а в механізмі кооперації разом із Судом виконують двоєдину роль, що призводить до гібридизації європейського права з національним правом у різних сферах правового регулювання;

– рішення Суду ЄС концептуально розглядаються як процесуальна форма реалізації його юрисдикції, яка, на відміну від процесуальних проваджень, відбиває ресурс судової влади і тим самим стає елементом права ЄС та інтеграційного правопорядку. Рішення Суду ЄС визнаються квазіпрецедентами з огляду на їх важливість дотримання як певного взірця без обов'язковості слідування їм.

У роботі *дістали подальшого розвитку*:

– наукові погляди на інституційну систему ЄС як своєрідну організаційну структуру, покликану розвивати європейську інтеграцію, специфіка якої виражається у певному змішанні повноважень виконавчої та судової гілок влади, а також у незакріпленому поділі повноважень між європейськими та національними рівнями врядування;

– погляди на місце Суду в інституційній системі ЄС у аспекті чисельних реформ Європейських співтовариств та ЄС. Стверджується, що специфічні структурно-функціональні зв'язки Суду та інших інститутів ЄС становлять фундамент моделей інституційних взаємовідносин. Найхарактернішою ознакою, притаманною діяльності Суду, є, так би мовити,

судовий активізм, який відбиває його роль в інституційній системі ЄС;

– ідея становлення інтеграційного правопорядку ЄС. Доведено, що на формування інтеграційного правопорядку суттєвий вплив мала юрисдикція самого Суду, який розвивав концепції прямої дії, верховенства права Співтовариства й відповідальності держав-членів при недотриманні інтеграційного права. Особливо знаковим стала наявність такого правового режиму установчих договорів, який надає певні права й накладає обов'язки на приватних осіб на території Союзу, в результаті чого приватні особи стали відігравати активну роль у реалізації права ЄС у межах національних правових систем;

– ідея посилення інтеграції в судовій сфері Союзу в цілому і значення поступового становлення транснаціональних правил судочинства.

Удосконалені теоретичні концепції, які розкривають природу основних процесуальних форм реалізації юрисдикції Суду ЄС – судових проваджень (за ст. 226-228, 230, 234 Договору про ЄСПВ).

В аспекті проблеми гармонізації європейської, національних правових і судових систем **одержано додаткові теоретичні положення й емпіричні дані**, достатні для того, щоб стати підґрунтям подальших наукових пошуків тенденцій розвитку інституційної системи ЄС, ролі Суду в європейській інтеграції, яка значною мірою є результатом його юриспруденції, фундаменталізації прав людини в європейському просторі.

Практичне значення одержаних результатів. Значимість дисертаційної роботи полягає в дослідженні механізмів судового захисту в межах ЄС, яке ґрунтується на вивченні широкої практики Суду ЄС й підводить теоретичну базу для вивчення проблем діяльності судових органів ЄС і всієї інституційної системи Союзу.

Результати дослідження можуть бути використані при викладанні навчальних дисциплін права Європейського Союзу, міжнародного публічного права, права міжнародних організацій, міжнародних судових органів, міжнародного права із захисту прав людини, а також при підготовці навчально-методичної літератури для студентів і слухачів юридичних навчальних закладів.

Правотворче значення полягає в можливості врахування висновків даних наукових розвідок при розробці міжнародних актів за участю України та ЄС, а також у процесі адаптації українського законодавства до права Європейського Союзу.

З урахуванням того, що в дисертації проаналізовані механізми судового захисту в рамках ЄС, її положення можуть бути корисними для українських суб'єктів, які працюють у правовому полі Союзу.

Апробація результатів дисертаційного дослідження. Теоретичні та практичні висновки, сформульовані в даній науковій роботі, доповідались й обговорювались на теоретичних семінарах і засіданнях кафедри міжнародного права та державного права зарубіжних країн Національної

юридичної академії України імені Ярослава Мудрого.

Основні положення дисертації знайшли своє висвітлення у виступах авторки з доповідями на 17 науково-практичних, міжнародних, регіональних, всеукраїнських конференціях: “Актуальні проблеми застосування Цивільного процесуального Кодексу та Кодексу адміністративного судочинства України” (Харків, січень 2007 р.); “Сучасні проблеми юридичної науки” (Харків, жовтень 2007 р.); “Правова система, громадянське суспільство та держава” (Львів, травень 2007 р.); “Традиции и новации в системе современного российского права” (Москва, квітень 2007 р.); “Ломоносов” (Москва, квітень 2008 р.); “Сучасні проблеми юридичної науки” (Харків, 2008 р.); “Осінні юридичні читання” (Харків, 12-13 листопада 2008 р.) та ін.

Публікації. Основні наукові результати дисертації опубліковані в колективній монографії, 13 наукових статтях (у тому числі 9 – у наукових фахових виданнях) і тезах 17 наукових доповідей та повідомлень.

Структура й обсяг дисертації. Робота складається зі вступу, 3-х розділів, кожен з яких містить по 3 підрозділи, висновку і списку використаних джерел. Загальний обсяг роботи – 233 сторінки, з яких основний текст – 184 сторінки. Список використаних джерел налічує 576 найменувань.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **Вступі** обґрунтовані актуальність обраної теми, зв'язок роботи з науковими програмами, планами, визначаються мета, завдання, об'єкт і предмет дослідження, дається коротка характеристика її методологічним і теоретичним засадам, визначені її наукова новизна, теоретичне та практичне значення одержаних результатів, наводиться інформація про апробацію результатів дисертації, її структуру й обсяг.

Розділ 1. «Сутність юрисдикції Суду Європейських співтовариств» складається із 3-х підрозділів, у яких досліджується становище Суду ЄС в інституційній системі Європейського Союзу, генезис юрисдикції Суду, наводяться визначення юрисдикції та її класифікація.

У **підрозділі 1.1. «Суд Європейських співтовариств в інституційній системі ЄС»** досліджуються етапи еволюції інституційної системи співтовариств у інституційну систему Європейського Союзу, завдання кожного з інститутів, місце Суду ЄС та його взаємодія з іншими інститутами.

Доводиться, що інституційна система Європейського Союзу є унікальною, несхожою ні на організаційну структуру класичних міжнародних міжурядових організацій, ні на систему внутрішнього державного апарату, що поділяється на законодавчу, виконавчу й судову гілки влади. Аналіз етапів розвитку інституційної системи Європейського Союзу дав змогу простежити

еволюцію повноважень кожного з інститутів, їх постійну взаємодію й поділ повноважень всередині системи. Вивчення механізмів взаємодії інститутів, зокрема, Суду ЄС показує, що в Європейському Союзі цей процес відбувається постійно, спостерігається демократизація діяльності останніх.

Проведений аналіз діяльності всіх ланок судової системи Європейського Союзу дав підстави стверджувати, що центральне місце в ній займає Суд ЄС, оскільки, на відміну від Суду першої інстанції й Трибуналу з питань цивільної служби ЄС, він наділений найширшою компетенцією, а також з огляду на триваліше його існування, цей Суд справив найсильніший вплив на право й інститути організації. Саме тому зосереджується увага на діяльності Суду ЄС, бо історично саме він зробив найсуттєвіший внесок в інтеграційні процеси й розвиток права та правопорядку співтовариств і Союзу.

На підставі аналізу зв'язків Суду ЄС з іншими інститутами, підсумовується, що історично й інституційно найтісніша співпраця у Суду склалася з Комісією, адже вони вважаються представниками інтеграційних інтересів. Спираючись на поглиблене вивчення повноважень цих 2-х органів і практику їх діяльності, можна стверджувати, що Комісія є по суті гарантом установчих договорів, а Суд ЄС забезпечує дотримання права при їх застосуванні й тлумаченні.

Обґрунтовується твердження про еволюцію статусу Суду ЄС – від початково суто міжнародного судового органу до мультифункціонального судового органу міжнародної організації *sui generis*.

У підрозділі 1.2. «Генезис юрисдикції Суду Європейських співтовариств» наводиться характеристика установчих договорів співтовариств і Союзу стосовно юрисдикції Суду ЄС. Дослідження Договору про заснування Європейського Співтовариства з вугілля та сталі, що був першим установчим договором, і практики Суду, яка склалася протягом перших років його існування, засвідчує, що спочатку головними функціями Суду були контроль за діяльністю виконавчого інституту Співтовариства (на той час Високого керівного органу) та захист держав-членів від перевищення ним своїх повноважень. Юрисдикція Суду із самого початку його заснування була новаторською порівняно з іншими існуючими на той час міжнародними судовими установами, оскільки в рамках названого Співтовариства у приватних осіб була можливість оскарження актів його інститутів.

Розглядаються юрисдикційні новели, введені Договорами про Європейське економічне Співтовариство та про Європейське Співтовариство з атомної енергії, головне завдання яких – зміцнити судовий контроль за діяльністю держав-членів. Наголошується на тому, що саме такі механізми забезпечили суттєвий внесок у формування інтеграційної правової системи. Як додатковий аргумент наводиться той факт, що зі вступом у силу Договору про Європейський Союз і подальшим розвитком Союзу (Ніщський договір) відбувалося все більше розширення

юрисдикції Суду ЄС на нові правовідносини, зокрема, частково на Третю опору. На практиці спостерігалось підвищення ролі прецедентів у діяльності Суду та інших суб'єктів Союзу, їх вплив на правовий порядок, на що до цього не була спроможна жодна міжнародна судова установа.

У зв'язку з актуальністю демократизації діяльності інститутів Європейського Союзу заслуговує на увагу питання можливості приватних осіб оскаржувати акти, прийняті в рамках Союзу. Робиться висновок, що на практиці існує правова фрагментація судового захисту, тому що приватні особи не можуть оскаржувати акти, прийняті в рамках Другої й Третьої опор. Відмічається, що Суд ЄС намагається своєю практикою частково заповнити прогалини в судовому захисті правовідносин, що виникають у межах цих опор, шляхом покладення на національні суди обов'язку тлумачити й застосовувати національні норми в такий спосіб, щоб якнайбільше уможливити оскарження приватними особами перед ними легітимності будь-яких рішень щодо імплементації або застосування актів ЄС у сферах Другої й Третьої опор.

Стисло розглядається такий етап розвитку Європейського Союзу, як вступ у силу Лісабонського договору. Це дає змогу зробити висновок, що коригування теперішньої юрисдикції Суду ЄС зроблено з урахуванням і на підставі його практики, що тягне за собою визнання її авторитету.

У підрозділі 1.3. «Система юрисдикції Суду Європейських співтовариств та процесуальні форми її реалізації» досліджується поняття юрисдикції Суду ЄС. Після проведення порівняльного аналізу міжнародно-правових і національних концепцій визначення юрисдикції, наводиться авторське визначення юрисдикції як комплексного поняття, що характеризує компетенцію судів у різних вимірах: сфери відання судової влади, предметів судового розгляду і судової діяльності, інстанційної побудови судової системи та її територіальності.

Судова юрисдикція зумовлює існування чітко визначених процесуальних форм здійснення правосуддя, і тільки в їх межах можливий судовий захист і легітимне функціонування судової влади. Тому приділяється певна увага вивченню процесуальних форм реалізації юрисдикції Суду ЄС. Зазначається, що такими формами виступають процедури судового розгляду (провадження) й рішення Суду. Більше того, власне рішення Суду є безпосереднім інструментом впливу на правопорядок ЄС і забезпечення його подальшого розвитку.

Пропонуються різні види класифікацій юрисдикції Суду ЄС. Залежно від функцій, які він виконує в рамках тих чи інших процедур, юрисдикція поділяється на міжнародну, конституційну, верховну (федеральну) й адміністративну. За функціональним критерієм вона поділяється ще на такі юрисдикції: безпосередньо Суду ЄС, Суду першої інстанції та Трибуналу з питань цивільної служби ЄС. Крім того, авторка вирізняє юрисдикції альтернативну функціональну, функціональну факультативну й обов'язкову.

З урахуванням різноманітності класифікацій юрисдикції судів ЄС підкреслюється, що

спільним для всіх її видів залишається головне завдання – забезпечення дотримання права, яке гарантує функціонування європейської й наднаціональних правових систем.

Проведене вивчення системи юрисдикції Суду ЄС і процесуальних форм її реалізації дало можливість установити обсяг юрисдикції судової системи ЄС і виокремити 3 найголовніші категорії процедур, на які припадає найбільше навантаження й вирішення фундаментальних питань права співтовариств і Союзу. Саме ці процедури стали предметом дослідження у 2-му розділі. Що стосується такої процесуальної форми реалізації юрисдикції, як рішення Суду ЄС, то їх сутність досліджена у підрозділі 3.1. даної роботи.

Розділ 2. «Основні процедури реалізації юрисдикції Суду Європейських співтовариств» складається із 3-х підрозділів, у яких аналізуються 3 основоположні процедури реалізації юрисдикції Суду.

У підрозділі 2.1. «Провадження щодо забезпечення примусового виконання зобов'язань (ст. 226-228 Договору про ЄСпв)» поглиблено вивчається судова процедура припинення невиконання зобов'язань державами-членами та його наслідки. Розглядаються форми невиконання зобов'язань залежно від того, у якому акті закріплено конкретний обов'язок держави. Робиться акцент на найчастішому невиконанні зобов'язань державами-членами – неприйнятті національних актів, які імплементували б директиви Співтовариства. Аналізується також практика Суду ЄС щодо такої форми невиконання зобов'язань, як учинення «загальних і тривалих порушень», що становлять найбільшу загрозу для інтеграційного правопорядку. Виводяться ознаки таких порушень: особливий масштаб, тривалість і серйозність і наголошується, що це є новим явищем, що має свою специфіку.

Найголовнішим у провадженні щодо забезпечення примусового виконання зобов'язань державами-членами є те, що його здійснюють Європейська Комісія разом із Судом ЄС, кожен в рамках своїх повноважень і з дотриманням стадійності провадження. Тому це провадження складається з 2-х стадій – адміністративної й судової. Оскільки на Комісію установчими договорами покладено контроль за дотриманням державами-членами обов'язків, вона виступає ініціатором щодо цих видів справ.

У цьому ж підрозділі проведено аналіз кожної стадії. У рамках адміністративної стадії виділяються 3 фази – розслідування Комісії, надіслання офіційної повістки й надіслання мотивованого висновку. Наводяться критерії правомірності вказаних фаз. Судова стадія закінчується винесенням рішення Судом ЄС, яке має декларативний характер. Розглядається процедура, яка застосовується до держав-членів, які не виконують судових рішень, і підкреслюється вагома роль Комісії в контролі за цим.

Окремо досліджується можливість держав-членів оскаржувати невиконання зобов'язань іншими державам-членами в рамках ст. 227 Договору про ЄСпв і причини їх небажання

використовувати це своє право.

У підрозділі 2.2. «**Провадження по справах про скасування нелегітимного нормативного акта Співтовариства (ст. 230 Договору про ЄСпв)**» досліджується провадження, у якому реалізується право держав-членів, інститутів ЄС, фізичних і юридичних осіб звертатися до Суду ЄС або Суду першої інстанції для визнання недійсними актів, прийнятих спільно Європейським Парламентом і Радою, актів Ради, Комісії та Європейського Центрального Банку, які не є рекомендаціям й висновками, а також актів Європейського Парламенту, спрямованих на створення правових наслідків для третіх сторін.

Поряд з питаннями оскарження різних видів актів названих інститутів центральне місце займає вивчення питання про оскарження актів Співтовариства приватними особами, які є непривілейованими позивачами по цих видах справ. Вони можуть подавати позови до Суду першої інстанції лише проти рішення, адресованого такій особі, або проти рішення, яке хоча й має форму регламенту або яке адресоване іншій особі, але прямо та індивідуально стосується першої особи. Аналіз практики Суду першої інстанції, який компетентний розглядати позови від приватних осіб, показує, що Суд надає рестриктивне тлумачення ст. 230 Договору про ЄСпв щодо цієї групи позивачів, тобто намагається якнайбільше звужити коло ймовірних позивачів і захистити інститути Співтовариства від притягнення до відповідальності. Суд покладає основну частину обов'язку захисту прав індивідів у цих випадках на держави-члени та їх національні суди. На думку дисертантки, така позиція Суду не відповідає повною мірою встановленим стандартам правового захисту, оскільки в результаті цього право на ефективний судовий захист на наднаціональному рівні не втілюється в життя.

У підрозділі 2.3. «**Преюдиціальні провадження по розгляду справ за запитами національних судів (ст. 234 Договору про ЄСпв)**» розглядається найсуттєвіша процедура реалізації юрисдикції Суду ЄС – можливість національних судів держав-членів звертатися до Суду з клопотанням щодо тлумачення Договору про ЄСпв, дійсності й тлумачення актів інститутів Співтовариства, Європейського Центрального Банку і тлумачення статутів органів, створених за рішенням Ради ЄС.

Аналізується можливість використання преюдиціальної процедури як альтернативи ст. 230 Договору про ЄСпв для анулювання актів інститутів Співтовариства приватними особами. Практика свідчить, що іноді останнім вдається скористатися цим. Але підкреслюється, що ст. 234 була сконструйована не для приватних позивачів, а для оскарження актів загального застосування. Використання можливостей преюдиціальної процедури неналежним чином може призвести до порушення низки принципових положень, зокрема, що звернення має надходити від національних судів, а не від сторін по основній справі, а встановлені строки оскарження актів не повинні залежати від застосування інших процедур.

Приділяється увага такому цікавому питанню, як преюдиціальна юрисдикція Суду ЄС в рамках Третьої опори, яка є обмеженою порівняно з подібною юрисдикцією в рамках Першої опори. Необов'язковий характер преюдиціальної юрисдикції Суду ЄС в рамках Третьої опори може призвести до виникнення поміж державами-членами різних стандартів судового захисту. Оскільки не всі держави-члени подали відповідні декларації про визнання преюдиціальної юрисдикції Суду ЄС в рамках Третьої опори, то не у всіх судів на території Європейського Союзу існує можливість звернутися з преюдиціальним запитом щодо правовідносин Третьої опори. Таке становище, підкреслює авторка, не забезпечує однакове застосування права на території Союзу.

Розділ 3. «Рішення Суду Європейських співтовариств: їх природа та функції» складається із 3-х підрозділів, у яких ретельно вивчаються питання природи рішень Суду ЄС, їх вплив на право й інститути ЄС, становлення інтеграційного правопорядку.

У підрозділі 3.1. «Природа рішень Суду Європейських Співтовариств» досліджується природа такого виду актів Суду, як рішення, оскільки вони є головною формою реалізації його юрисдикції з точки зору безпосереднього впливу на інтеграційний правопорядок. Наголошується, що рішення Суду ЄС не можна відносити суто до актів вторинного права, оскільки Суд ЄС своїм тлумаченням положень установчих договорів виходить за рамки тлумачення лише вторинного права. Тим самим рішення виступають нормативним правоположенням і формою права. Завдяки своїм особливостям, які виявляються у сфері дії, характері нормативності, ступені юридичної сили й формі, рішення Суду ЄС мають досить специфічну юридичну природу. У зв'язку з цим аналізуються дія рішень Суду ЄС у часі, їх форма, але найбільша увага приділяється їх юридичній силі й наявності у них сили прецеденту.

Дослідження показало, що офіційно рішення Суду ЄС не визнані у якості прецедентів, проте на практиці вони набули такої властивості. Можна впевнено вести мову про існування сформованого прецедентного права, створеного Судом ЄС, яке є одним із джерел наднаціонального інтеграційного права. Незважаючи на наділення рішень Суду ЄС силою прецедентів, їх не слід порівнювати з прецедентним правом англосаксонської правової системи чи прецедентним правом у розумінні міжнародного права, тобто як і у випадку з природою співтовариств можна говорити про їх своєрідність – *sui generis*. Ця своєрідність виявляється й у тому, що сам Суд ЄС дотримується створеного прецедентного права як певного взірця, однак без обов'язкового слідування йому. Відмічається цей момент як позитивний у тому сенсі, що непоширення доктрини *stare decisis* надає Суду можливості бути гнучким і непов'язаним своїми попередніми рішеннями у власній правотлумачній діяльності, яка фактично є нормотворчою. Таким чином, рішення Суду ЄС можна назвати «квазіпрецедентами» через їх важливість і необхідність дотримання як певного принципу, що використовується для вирішення спору з різноманітними варіаціями.

У підрозділі 3.2. «Вплив рішень на право та інститути Європейського Союзу» наголошується на існуванні у Суду ЄС можливості практичного впливу на функціонування й розвиток права та інститутів Союзу. Перш за все це знаходить свій прояв в обґрунтуванні ним таких основоположних для функціонування ЄС принципів, як верховенство права Співтовариства над національним правом держав-членів і пряма дія норм права Співтовариства. Обидва принципи не закріплені безпосередньо в установчих договорах, і їх існування – це безперечна заслуга Суду ЄС.

Акцентується увага на тому, що принципи верховенства права Співтовариства і його прямої дії можна назвати основоположними опорами всієї правової системи Співтовариства. Наділивши право Співтовариства прямою дією та верховенством, Суд ЄС, по суті, розпочав процес конституціоналізації інтеграційного права, за яким установчий договір Співтовариства виступає не лише домовленістю між державами, а й джерелом прав та обов'язків для приватних осіб. Те, що первинне або вторинне право Співтовариства може бути використане приватними особами безпосередньо в національному правопорядку, є головним надбанням інтеграційного права. До того ж це положення підсилюється можливістю притягнення до відповідальності держави, яка порушує право Співтовариства, та існуванням обов'язку відшкодувати завдані цим збитки. Наводиться аналіз практики Суду ЄС щодо надання розширювального тлумачення принципу прямої дії для забезпечення ефективності права Співтовариства.

Підкреслюється, що для прийняття важливих рішень, які впливають на право Співтовариства, Суд ЄС оперує систематичним і телеологічним методами тлумачення, що робить його певним чином схожим на правотворчий орган. Так, Суд ЄС приймав фундаментальні для інститутів ЄС рішення, які стверджували принцип інституційної рівноваги (або балансу). Найвагоміший внесок він зробив в утвердження ролі Європейського Парламенту в правотворчому процесі, у визначення незалежності Комісії й заборону контролю над нею з боку держав-членів, зміцнення Рахункової Палати як інституту тощо.

Судом ЄС розвивалося питання захисту прав людини в рамках ЄС. Незважаючи на його обмежену роль в утвердженні концепції основних прав і свобод людини порівняно зі Страсбурзьким судом, Суд ЄС зробив фундаментальний висновок про свій обов'язок контролювати не лише дотримання прав людини інститутами й органами Союзу, а й державами-членами при застосуванні ними норм права ЄС.

У підрозділі 3.3. «Роль Суду Європейських співтовариств і національних судів у встановленні інтеграційного правопорядку» детально розглядається діяльність Суду ЄС як одного з інструментів розвитку інтеграційного правопорядку. У зв'язку з цим вивчається питання про місце національних судів держав – членів ЄС та їх взаємодію із Судом ЄС. Стверджується, що, не будучи інституційно елементами судової системи ЄС, вони функціонально забезпечують

безпосереднє застосування норм права Союзу до правовідносин, що виникають у державах-членах. Взаємодія наднаціональної й національних судових ланок здійснюється у формі кооперації, заснованої на принципі співробітництва судів. Нормативним підґрунтям такої кооперації є ст. 10 Договору про ЄСпв, відповідно до якої принцип сумлінного співробітництва держав-членів полягає в обов'язку національних судів надавати ефективний захист прав, передбачених правом співтовариств та в їх обов'язку тлумачити своє національне законодавство в такий спосіб, щоб воно не суперечило й було сумісним з наднаціональним правом.

Визначається, що кооперація Суду ЄС з національними судами держав-членів має декілька аспектів. Реалізуючи свою компетенцію, Суд ЄС знаходить баланс між інтересами держав-членів у контексті врахування не лише норм європейського права, але й норм національного права. Національні суди, у свою чергу, теж впливають на формування інтеграційного правопорядку ЄС, а юрисдикція Суду опосередковано справляє вплив на юрисдикцію цих судів. У таких аспектах і виявляється процесуальна автономія національних судів. При цьому наголошується, що вона все ж таки не є абсолютною в тому розумінні, що національні процесуальні норми, спрямовані на реалізацію прав, наданих індивідам правом ЄС, мають бути не менш сприятливими, ніж ті, що спрямовані на реалізацію прав, наданих національним правом.

Відмічається, що, незважаючи на автономію процесуальних національних систем, в останні роки спостерігається гармонізація національних процесуальних законодавств, яка суттєво зачепила сферу цивільного процесу.

ВИСНОВКИ

У дисертації наведено теоретичне узагальнення й нове вирішення конкретного наукового завдання, що виявляється в дослідженні юрисдикції Суду ЄС як специфічного комплексу компетенційних повноважень, які відбивають його статус в інституційній системі ЄС та його роль у формуванні інтеграційного права й правопорядку. Головні наукові результати дисертаційного дослідження мають теоретичне і практичне значення.

1. З огляду на характер відносин Суду ЄС з іншими інститутами та його вплив на їх статус Суд, по суті, є судовим органом міжнародної організації, а характеристика його діяльності та її фундаментальні результати дають підстави говорити про еволюцію його статусу – від початково суто міжнародного судового органу до органу, в якому поєднані риси як міжнародних, так і національних судових установ, федеральних і конституційних судів тощо.

2. В аспекті становлення і трансформації компетенційних повноважень інститутів ЄС генезис юрисдикції Суду ЄС віддзеркалює не лише статусні засади діяльності його самого, а й модель інституційного балансу в ЄС. Крім того, цей генезис свідчить, що інституційно в процесі еволюції

і трансформації ЄС у міжнародну організацію *sui generis* Суд став інституційним стрижнем цього унікального міжнародно-правового об'єднання, а його юрисдикція має фундаментальне значення і служить своєрідним інструментом гармонізації повноважень інститутів та органів ЄС.

3. Судова юрисдикція є багатомірним поняттям і визначає сферу функціонування судової влади Союзу поряд з виконавчою й законодавчою, сферу компетенційних повноважень органів судової влади ЄС, а також повноваження Суду по розгляду конкретних справ у процедурах судового розгляду, передбачених установчими договорами. Ці процедури судового розгляду (провадження) разом із рішеннями виступають процесуальними формами реалізації юрисдикції Суду ЄС.

4. У системі ЄС формується певний стандарт правового захисту, складниками якого є компетенції всіх його інститутів. Але при цьому фундаментальне значення має юрисдикція Суду ЄС, що явно прослідковується при її реалізації в межах визначених договорами судових проваджень, які в тому чи іншому аспектах відбивають унікальність механізму реалізації права ЄС.

5. Правовому простору ЄС притаманний феномен правової фрагментації. У межах судових проваджень Суд ЄС намагається зменшити існуючу правову фрагментацію між опорами Союзу, яка унеможлиблює оскаржувати приватними особами легітимність тих чи інших рішень щодо імплементації або застосування актів ЄС у сферах Другої й Третьої опор.

6. У системі юрисдикції Суду ЄС найголовнішими є 3 базові провадження: щодо забезпечення примусового виконання зобов'язань державами-членами (ст. 226-228 Договору про ЄСПв), які можна охарактеризувати як ефективний «форум» для них з інститутами ЄС і як процедуру приведення дій останніх у відповідність до вимог права ЄС та запобігання доведення справи до Суду ЄС; по справах про скасування нелегітимних нормативних актів Співтовариства (ст. 230 Договору про ЄСПв), які є гарантом збереження інтересів держав-членів і приватних осіб у складному механізмі реалізації інтеграційних цінностей; преюдиціальні (ст. 234 Договору про ЄСПв), які служать для втілення правової визначеності та єдності в застосування права співтовариств і виступають ефективним засобом правового регулювання, що відбиває інтегративні характеристики правової системи ЄС та її постійну фундаменталізацію.

7. Рішення Суду ЄС – одна з процесуальних форм реалізації його юрисдикції. Вони мають характер «квазіпрецедентів» через їх важливість і необхідність дотримання як певного взірця або як певного принципу. Даючи офіційне тлумачення установчим договорам, Суд розвиває первинне право Союзу, здійснює його конституціоналізацію. Йдеться про вертикальну дію установчих договорів, про ефект надання прав та накладення обов'язків не лише на держави-члени, а й на всіх публічних і приватних осіб, які знаходяться на території ЄС. Це дає можливість використовувати положення установчих договорів і вторинного права ЄС (поряд із рішеннями Суду ЄС) у

внутрішніх правових системах держав-членів і перед їх національними судами.

8. Діяльність Суду ЄС постійно скерована на поглиблення захисту прав приватних осіб та ефективність компетенційних повноважень усіх елементів судової системи Союзу. Цей аспект віддзеркалює суттєвий чинник європейської інтеграції – *acquis communautaire* – як основний об'єкт тяжіння національних законодавств держав-членів.

9. Суд ЄС виступає одним з ефективних інструментів інтеграційного правопорядку. Поряд з різними аспектами впливу Суду на формування права та правопорядку можна відмітити, що він, так би мовити, є фокусом європейської судової системи. Саме Суд ЄС розвинув принцип верховенства права Співтовариства над національним правом держав-членів та принцип прямої дії норм його права. Саме Суд приймав фундаментальні для інститутів ЄС рішення, які стверджували принцип інституційної рівноваги (балансу). Така його активна діяльність визначає вагомий роль Суду в інституційній системі ЄС – роль активного захисника європейської інтеграції.

10. На розвиток інтеграційних процесів впливають також і національні суди. Хоча інституційно вони й не є елементами судової системи ЄС, але функціонально ці суди забезпечують безпосереднє застосування норм права ЄС до правовідносин, які виникають у державах-членах.

11. Взаємодія судової системи ЄС і національних судових систем – органічний феномен європейської інтеграції. При цьому особливістю є те, що при такій взаємодії національні суди залишаються процесуально автономними, а процесуальне право зберігає національні традиції. Разом із тим у процесуальних системах існують нейтральні з точки зору традицій і правової культури норми. У зв'язку з існуванням вимог ефективності й належної реалізації права ЄС національні процесуальні норми стають об'єктами контролю з боку Суду ЄС, що призводить до становлення транснаціональних правил судочинства.

СПИСОК ПРАЦЬ, ОПУБЛІКОВАНИХ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

1. Комарова Т.В. Кооперація Суду Європейських Співтовариств і національних судів у становленні інтеграційного правопорядку та гармонізації цивільного процесу / Т.В. Комарова // Проблеми теорії та практики цивільного судочинства: монографія / В.В. Комаров, В.І. Тертишніков, В.В. Баранкова; за заг. ред. В.В. Комарова. – Х.: Харків юрид., 2008. – С. 117-143.
2. Комарова Т.В. Судові органи Європейського Союзу та їх юрисдикція / Т.В. Комарова // Юрид. Україна. – 2004. – № 5. – С. 76-80.
3. Комарова Т.В. Суд ЄС та формування моделі захисту прав приватних осіб / Т.В. Комарова // Юрид. Україна. – 2004. – № 8. – С. 74-79.

4. Комарова Т.В. Суд Європейських Співтовариств і національні суди держав-членів Європейського Союзу у становленні інтеграційного правопорядку / Т.В. Комарова // Вісн. Конституц. Суду України. – 2006. – № 1. – С. 99-105.
5. Комарова Т.В. Юрисдикція Суду Європейських співтовариств щодо ухвалення преюдиціальних рішень / Т.В. Комарова // Пробл. законності: Респ. міжвід. наук. зб. / Відп. ред. В.Я. Тацій. – Х.: Нац. юрид. акад. України, 2007. – Вип. 86. – С. 81-87.
6. Комарова Т.В. Право приватних осіб на пряме оскарження актів інститутів Європейських співтовариств у судах ЄС / Т.В. Комарова // Наук. вісн. Ужгород. нац. ун-ту. Серія Право. – 2007. – Вип. 7. – С. 123-127.
7. Комарова Т.В. Припинення невиконання зобов'язання державами – членами ЄС / Т.В. Комарова // Пробл. законності: Респ. міжвідом. наук. зб. / Відп. ред. В.Я. Тацій. – Х.: Нац. юрид. акад. України, 2007. – Вип. 91. – С. 173-179.
8. Комарова Т.В. Кооперация Суда Европейских Сообществ и национальных судов государств – членов Европейского Союза / Т. В. Комарова // Lex russica. – 2007. – № 6 (дек.). – С. 1219-1222.
9. Комарова Т.В. Рішення Суду Європейських Співтовариств: питання судового активізму / Т. В. Комарова // Пробл. законності: Респ. міжвідом. наук. зб. / Відп. ред. В.Я. Тацій. – Х.: Нац. юрид. акад. України, 2008. – Вип. 94. – С. 232-238.
10. Комарова Т.В. Вплив Суду Європейських Співтовариств на право Європейського Союзу / Т. В. Комарова // Наук. вісн. Ужгород. нац. ун-ту. Серія Право. – 2008. – Вип. 9. – С. 24-27.
11. Комарова Т. Правові паростки інтеграції / Т. Комарова / Юрид. вісн. України. – 2002. – № 45(385). – С. 10.
12. Комарова Т. Преюдиціальні рішення Європейського Суду у механізмі реалізації права ЄС / Т. Комарова / Юрид. вісн. України. – 2004. – № 36(480). – С. 5.
13. Комарова Т. Природа права ЄС / Т. Комарова / Юрид. вісн. України. – 2004. – № 52(496). – С. 5.
14. Комарова Т.В. Суд ЄС в інституційному механізмі Європейської інтеграції / Т.В. Комарова // Україна – Німеччина: розвиток законодавства в рамках європейського права / Ред. кол.: О. Копиленко (співголова), Р. Обершміт (співголова), С. Бритченко та ін. – К.: Парламент. вид-во, 2006. – С. 238-245.
15. Комарова Т.В. Європейський Союз і Україна / Т. В. Комарова // Розвиток української правової системи за роки незалежності: Тези доп. і наук. повідом. студ. наук. конф. за підсумками наук.-досл. роботи за 2000/2001 навч. рік (Харків, 12-13 лист. 2001 р.). – Х.: Нац. юрид. акад. України, 2001. – С. 63, 64.
16. Комарова Т.В. Розмежування компетенції в судовій системі ЄС / Т. В. Комарова //

Розвиток української правової системи за роки незалежності: Тези доп. і наук. повідом. студ. наук. конф. за підсумками наук.-досл. роботи за 2002/2003 навч. рік (Харків, 27-28 жовтня 2003 р.). – Х.: Нац. юрид. акад. України, 2003. – С. 63, 64.

17. Комарова Т.В. Преюдиціальні рішення Суду Європейського Союзу / Т. В. Комарова // Розвиток української правової системи за роки незалежності: Тези доп. і наук. повідом. студ. наук. конф. за підсумками наук.-досл. роботи за 2003/2004 навч. рік (Харків, 14-15 жовтня 2004 р.). – Х.: Нац. юрид. акад. України, 2004. – С. 72.

18. Комарова Т.В. Інститут спостерігачів у процедурі Суду ЄС / Т. В. Комарова // Державно-правова реформа в Україні: сучасний стан та перспективи розвитку: Тези доп. і наук. повідом. студ. наук. конф. за підсумками наук.-досл. роботи за 2004/2005 навч. рік (Харків, 2005 р.). – Х.: Нац. юрид. акад. України, 2005. – С. 89, 90.

19. Комарова Т.В. Становлення судової системи Європейських Співтовариств / Т. В. Комарова // Актуальні проблеми правознавства: Тези доп. і наук. повідом. учасників наук. конф. молодих учених та здобувачів (Харків, 2006 р.). – Х.: Нац. юрид. акад. України, 2006. – С. 174-176.

20. Комарова Т.В. Строки позовної давності у Суді Європейських Співтовариств / Т. В. Комарова // Правова система, громадянське суспільство та держава: Тези доп. учасників міжн. студ. наук. конф. (Львів, трав. 2006 р.). – Львів, 2006. – С. 280-282.

21. Комарова Т.В. Суд Європейських Співтовариств та його роль у європейській інтеграції / Т. В. Комарова // Від громадянського суспільства – до правової держави: Мат. I міжн. студ. наук. конференції (Харків, квіт. 2006 р.). – Х., 2006. – С. 29-32.

22. Комарова Т.В. Конституція Європейського Союзу: сфера регулювання та правова природа / Т. В. Комарова // Конституція України – основа побудови правової держави і громадського суспільства: Тези доп. та наук. повідом. учасників всеукр. наук.-практ. конференції молод. учених та здобувачів (Харків, 26-27 черв. 2006 р.). – Х., 2006. – С. 102-105.

23. Комарова Т.В. Права приватних осіб як об'єкт захисту у суді ЄС / Т. В. Комарова // П'яті осінні юридичні читання: Зб. тез Міжн. наук.-практ. конф. мол. учених (Хмельницький, 27-28 жов. 2006 р.). – Частина третя. Цивільне право. Сімейне право. Міжнародне приватно право. Комерційне право. Підтом 1. – Хмельницький: Вид. Хмельн. ун-ту управління та права, 2006. – С. 164-167.

24. Комарова Т.В. Суды Европейских Сообществ и защита прав частных лиц / Т. В. Комарова // Традиции и новации в системе современного российского права: Сб. ст. Межд. конф. студентов и аспирантов (Москва, март 2006 г.). – М.: Моск. гос. юрид. акад., 2006. – С. 275, 276.

25. Комарова Т.В. Інтеграційний правопорядок ЄС у контексті кооперації національних судів і Суду ЄС у сфері цивільного процесу / Т. В. Комарова // Актуальні проблеми застосування Цивільного процесуального Кодексу та Кодексу адміністративного судочинства України: Тези

доп. та наук. повідом. учасників між нар. наук.-практ. конф. (Харків, 25-26 січ. 2007 р.). – Х.: Нац. юрид. акад. України, 2007. – С. 211-214.

26. Комарова Т.В. Юрисдикція Суду Європейських Співтовариств щодо оскарження актів інститутів ЄС / Т. В. Комарова // Сучасні проблеми юридичної науки та практики: Тези доп. та наук. повід. всеукр. наук.-практ. конф. молод. учених та здобувачів (Харків, жов. 2007 р.). – Х.: Нац. юрид. акад. України, 2007. – С. 146-149.

27. Комарова Т.В. Юрисдикція Суду ЄС щодо позовів про невиконання зобов'язань державами – учасницями Європейського Союзу / Т. В. Комарова // Правова система, громадянське суспільство та держава: Тези доп. міжн. студ. наук. конф. (Львів, 10-12 трав. 2007 р.). – Львів: Юрид. фак. Льв. нац. університету, 2007. – С. 205, 206.

28. Комарова Т.В. Кооперация Суда ЕС и национальных судов государств – членов Европейского Союза / Т. В. Комарова // Традиции и новации в системе современного российского права: Сб. ст. Межд. конф. студ. и аспирантов (Москва, апр. 2007 г.). – М.: МГЮА, 2007. – С. 244-246.

29. Комарова Т.В. Юридична сила та нормативність рішень Суду Європейських Співтовариств / Т. В. Комарова // Сучасні проблеми юридичної науки: Тези доп. та наук. повід. всеукр. наук.-практ. конф. молод. учених та здобувачів. – Х.: Нац. юрид. акад. України, 2008. – С. 148-151.

30. Комарова Т.В. Значение взаимовлияния Суда ЕС и национальных судов государств – членов Европейского Союза для развития наднационального права / Т. В. Комарова // Ломоносов: Материалы докладов XV Межд. конф. студентов, аспирантов и молодых ученых / Отв. ред. И. А. Алешковский, П. Н. Костылев [Электрон. ресурс] — М.: Изд-во МГУ; СП МЫСЛЬ, 2008. — 1 электрон. опт. диск (CD-ROM); 12 см. – Систем. требования: ПК с процессором 486 +; Windows 95; дисковод CD-ROM; Adobe Acrobat Reader.

31. Комарова Т.В. Суд Європейських Співтовариств та конституціоналізація європейського права / Т. В. Комарова // Осінні юридичні читання: Тези доп. та наук. повідом. всеукр. наук.-практ. конф. молод. вчених (12-13 лист. 2008 р.). – Х.: Нац. юрид. акад. України, 2008. – С. 131-134.

АНОТАЦІЇ

Комарова Т.В. Юрисдикція Суду Європейських співтовариств. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.11 – міжнародне право. – Інститут міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка. – Київ, 2009.

Дисертація присвячена комплексному дослідженню юрисдикції Суду Європейських

співтовариств як багатовимірному поняттю, що відображає не тільки сфери відання судової влади, предмет судового розгляду й судової діяльності, а й інституційну побудову судової системи Європейського Союзу та її місце в низці інших наднаціональних інститутів. Підкреслюється, що судова юрисдикція реалізується в обумовлених процесуальних формах – процедурах судового розгляду (провадження) й судових рішеннях.

У роботі досліджується генезис юрисдикції Суду Європейських співтовариств й провадиться авторська класифікація всього масиву існуючої його юрисдикції. Найбільша увага приділяється вивченню 3-х основних процедур реалізації юрисдикції Суду ЄС. Ці процедури розглядаються з позиції пошуку засобів захисту прав приватних осіб у Суді Європейських співтовариств.

Розкривається природа рішень Суду Європейських співтовариств, які виступають однією з форм реалізації його юрисдикції. Робиться висновок, що його рішення можна назвати «квазіпрецедентами» завдяки їх важливості й необхідності їх дотримання як певного взірця без обов'язковості слідування їм. Наводяться механізми кооперації Суду ЄС з національними судами держав – членів Європейського Союзу та їх вплив на розвиток інтеграційного правопорядку.

Ключові слова: Суд Європейських співтовариств, судова юрисдикція, форми реалізації юрисдикції, судові провадження, судові рішення.

Комарова Т.В. Юрисдикция Суда Европейских сообществ. – Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата юридических наук по специальности 12.00.11 – международное право. – Институт международных отношений Киевского национального университета имени Тараса Шевченко. – Киев, 2009.

Диссертация посвящена комплексному исследованию юрисдикции Суда Европейских сообществ как многомерному понятию, которое отображает не только сферы осуществления судебной власти, предмет судебного разбирательства и судебной деятельности, но и институциональное построение судебной системы Европейского Союза и ее место наряду с другими институтами. Подчеркивается, что судебная юрисдикция реализуется в обусловленных процессуальных формах – процедурах судебного рассмотрения и судебных решениях.

В работе исследован генезис юрисдикции Суда Европейских сообществ, и проводится авторская классификация всего массива существующей его юрисдикции. Наибольшее внимание уделено исследованию 3-х основных процедур реализации юрисдикции Суда ЕС согласно соответствующим статьям Договора об основании Европейского Сообщества: процедуре по принудительному обеспечению исполнению обязательств государствами-членами (ст. 226-228), процедуре по делам об отмене нелегитимного нормативного акта Сообщества (ст. 230) и преюдициальной процедуре по рассмотрению дел по запросам национальных судов (ст. 234). Кроме того, указанные процедуры изучаются с позиции поиска способов защиты прав частных

лиц в Суде ЕС.

Раскрывается природа решений Суда ЕС, которые выступают одной из форм реализации его юрисдикции. Делается вывод, что решения Суда Европейских сообществ можно назвать «квазипрецедентами» в связи с важностью и необходимостью их соблюдения в качестве некоего образца без обязательности следования им. Иными словами их можно охарактеризовать как некий принцип, используемый для разрешения спора с различными вариациями. Своими решениями Суд ЕС влияет на право и институты Европейского Союза, что подчеркивает уникальную природу как самого Суда, так и Союза в целом. Раскрыты механизмы кооперации Суда Европейских сообществ с национальными судами государств – членов Европейского Союза и его влияние на развитие интеграционного правопорядка.

Ключевые слова: Суд Европейских сообществ, судебная юрисдикция, формы реализации юрисдикции, судебные производства, судебные решения.

Komarova T. V. The Jurisdiction of the European Court of Justice. – Manuscript.

The thesis for obtaining a scientific degree of Candidate of Legal Sciences on specialty 12.00.11 – International Law. – The Institute of International Relations of Taras Shevchenko National University of Kyiv. – Kyiv, 2009.

The thesis is devoted to research of the jurisdiction of the European Court of Justice and the forms of its realization such as proceedings and judgments. Primary attention is paid to the main proceedings before the European Court of Justice: proceeding against member-state for failing to fulfil its duties under Art. 226-228 of the Treaty establishing the European Community, proceeding on annulment of Community measures under Art. 230 of the Treaty and preliminary ruling proceeding under Art. 234 of the Treaty. The author proposes the ways of protection of private parties interests in the European Court of Justice.

The author underlines that the European Court of Justice develops the legal order of the European Union by producing its decisions. The nature of decisions of the European Court of Justice is defined as “quasi precedent” because of the importance of its using but without binding force. Legal mechanisms of the cooperation between the European Court of Justice and national courts are examined.

Key words: The European Court of Justice, jurisdiction of the court, forms of realization of jurisdiction, proceedings before the court, judicial decision.

Підписано до друку 05.03.2009 р. Формат 60x90 1/16.

Папір офсетний. Віддруковано на ризографі.

Ум. друк. арк. 0,7 Обл.-вид. арк. 0,9.

Тираж 100 прим. Зам. № 3519

Друкарня Національної юридичної академії України
імені Ярослава Мудрого

61024, м. Харків, вул. Пушкінська, 77